

2000 – פרשת הצלילה במימי הקישון

סגן אוהד מייזליק, עוזר היועצת המשפטית לחיל הרפואה, מחלקת הייעוץ והחקיקה

משך שנים רבות נערכו אימוני יחידות חיל הים בנחל הקישון ובמפרץ חיפה אליו זורמים מי הנחל. החל משנות ה-50 הוזרמה לנחל הקישון פסולת תעשייתית אשר גרמה לזיהום הנחל והמפרץ. חיילים שצוללו באזורים אלה טענו כי ריבוי מקרי הסרטן בקרבם אינו מקרי, אלא קשור לצלילות בנחל וסביבותיו. בעקבות כך, הוקמה ועדת חקירה צבאית בראשות כבוד נשיא בית המשפט העליון בדימוס, מאיר שמגר, אשר חוללה שינוי משמעותי בתפישה של תחום הבטיחות באימונים ובפרט ביחס להשלכות הבריאותיות של מפגעים סביבתיים בצה"ל.

רקע עובדתי

בעקבות קבלת מידע על מספר חיילים מיחידות של חיל הים אשר לקו במחלת הסרטן ופניית אחדים מהם בהקשר זה בעתירה לבג"ץ, החליט הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף שאול מופז, ביום 24 ביולי 2000, למנות ועדת חקירה צבאית. ועדת החקירה מונתה על מנת לבחון את ההשלכות של הפעילות הצבאית בנחל הקישון ומימי הסביבה על בריאותם של חיילי צה"ל שהוכשרו במקום. בראש הוועדה עמד כבוד נשיא בית המשפט העליון בדימוס, מאיר שמגר, ופרופ' וילצק וד"ר רנרט היו חבריה בה. בוועדה לקחו חלק גם קצינים ממחלקת ייעוץ וחקיקה בפרקליטות הצבאית אשר סייעו בהליכה בתפקידים שונים.

הליכי ותוצאות פעילות הוועדה

הוועדה נדרשה לשאלה האם קיים קשר סיבתי בין זיהום מימי הקישון לבין מחלת הסרטן בקרב צוללים לשעבר ביחידות חיל הים.

ביום 3 ביולי 2001, הוועדה הגישה את חלקו הראשון של הדו"ח. הוועדה מצאה כי מימי הקישון הכילו חומרים מסכני בריאות, בריכוזים הגבוהים במידה ניכרת מן המותר. בין החומרים שנמצאו היו גם חומרים מסרטנים.

לאור האמור, פרסמה הוועדה ארבע עשרה מסקנות והמלצות לביצוע, בהם קבעה כי אין להתיר צלילה של חיילי צה"ל בקישון ובנמל חיפה, ישלהימנע מכל אימון או פעילות בשטח מים כלשהו, עד אשר לא נבדק מבחינה בריאותית; בנוסף הוועדה הטעימה כי קיים נטל הוכחה ששטח מים הוא נקי מזיהום לפני שמתאמנים בו וכי יש צורך באישור שטחי אימונים, ובכלל זה ביצוע בדיקות מקדימות לאיתור גורמי סיכון, טרם קיום אימונים.

בחלקו השני של הדו"ח קבעה הוועדה כי תוצאות הבדיקה המדעית שנערכה הצביעו על כך שלא קיים קשר סטטיסטי מובהק בין חשיפת הצוללים למימי הקישון לבין מחלת הסרטן.

יחד עם זאת, וכנגד דעת שני חברי הוועדה, קבע יו"ר הוועדה – נשיא בית המשפט העליון בדימוס, מאיר שמגר, כי קיים קשר סיבתי משפטי והגיוני בין הצלילה בקישון לבין מחלת הסרטן אצל הצוללים. קביעה זו התבססה על הקשר ההגיוני בין החומרים המזהמים שנמצאו במי הקישון, העלולים לגרום לסרטן, לבין העובדה שבאופן יחסי, חלק משמעותי מהחיילים אשר נחשפו למי הקישון חלו במחלת הסרטן.

לוחמי שייטת 13 באימון (דובר צה"ל)

חשיבות הפרשה

דו"ח ועדת שמגר חידש מבחינה משפטית וצבאית כאחד. החידוש העיקרי היה בקביעתו של יו"ר הוועדה, אשר פירש באופן מרחיב את קיומו של קשר סיבתי בין מצב מימי הקישון למחלת הסרטן בקרב הצוללים. הרעיון בבסיס הפרשנות המרחיבה היה כי עובדות מדעיות לא חייבות לחפוף לתנאים של סבירות סיבתית לשם התקיימותו של קשר סיבתי. משמע, בשימוש בהגיון והיקש ניתן להראות שמתקיים קשר סיבתי אף כשהעובדות המדעיות אינן מראות זאת במפורש.

בנוסף, הביא הדו"ח לשינוי בתפישת הבטיחות בצה"ל ובאופן שבו נבחנים שטחי אימונים. בדו"ח ועדת שמגר נקבע במפורש כי אי בדיקת שטחי האימונים למרות התראות ברורות שניתנו על-ידי גורמי הרפואה וגורמים מקצועיים אחרים, מהווה כישלון של הגורמים הפיקודיים, כמו גם של הגורמים המקצועיים שליוו את הצלילות ולא עמדו בתוקף על עמדתם המקצועית. מסקנות הוועדה היו כי יש לבדוק מראש את המשמעויות המתלוות להפעלת כוחות בשטח אימונים, טרם השימוש בשטח. בעקבות כך, צה"ל, בסיוע קציני הפרקליטות הצבאית, שקד על גיבושה של פקודה צבאית, המטמיעה את ההמלצה הלכה למעשה וקובעת את חובת בדיקת שטחי האימונים טרם ביצועם של האימונים בפועל.

כמו כן, דו"ח הוועדה סימן את תחילתה של מגמה להעלאת המודעות להשפעות סיבתיות על בריאות חיילי צה"ל בשירות הצבאי. כך למשל, לאחרונה הוגשה עתירה לפינוי בסיס צבאי בטענה לסיכון בריאות החיילים המשרתים בבסיס. העתירה נדחתה לאחר שהובהר בתגובת המדינה, כי החיילים לא נחשפו לגורמים המסכנים את בריאותם וכי אין מזהמים סיבתיים באזור הבסיס. עמדה זו נסמכה, בין היתר, על דו"ח של צוות מומחים בתחומי הרפואה הרלבנטיים.

מדוע בחרתי בנושא?

ועדת שמגר ירדה על המדוכה כשלוש שנים וממצאיה ומסקנותיה עוררו הד ציבורי רחב. החלטת יו"ר הוועדה, השופט מאיר שמגר, בה קבע כי על אף הממצאים המדעיים, נראה כי קיים קשר סיבתי משפטי והגייוני בין הצלילה בנחל למחלת הסרטן היא החלטה מרתקת שהתקבלה במקרה ייחודי שסיבותיו מורכבות. מדובר בפרשנות מרחיבה שאינה מקובלת במשפט הנזיקי-שיקומי, ולא מן הנמנע כי כבוד השופט ראה לנגד עיניו את הלוחמים אשר פעלו למען ביטחון המדינה, ולקו ברבות השנים במחלת הסרטן. בנוסף, פרשה זו מדגימה בעיני את הקשר המשמעותי בין הסביבה לבריאות, את חשיבות השמירה על הסביבה, ואת החובה לוודא כי אימונים של חיילים נערכים בסביבה בטוחה.

כקצין צעיר ביעוץ המשפטי של חיל הרפואה, אני רואה לנגד עיני את החשיבות העצומה בליווי המשפטי של החיל. אנו מסייעים לחיל הרפואה לקדם את הייעוד שלו- לשמור על בריאות החיילים; התובנות החשובות מפרשת הקישון ומוועדת שמגר מלוות אותנו עד היום.

בעקבות דו"ח הקישון - הופסקו כל הצלילות בחיל הים

מפקד חיל הים, האלוף ידידיה יערי, הודיע כי הוא אוסר על כל פעילות של צלילה בכל חופי הארץ. זאת, עד שייקבע תקן שיורה באיזו רמת זיהום מותר לצלול מבלי לסכן חיים

פליקס פריש עדכון אחרון: 27.07.01, 00:13

מפקד חיל הים, האלוף ידידיה יערי, באישורו של הרמטכ"ל ובהתייעצות עם הפרקליט הצבאי הראשי, הורה אמש (ה') על הפסקת הפעילות הימית הכרוכה בכניסה פיזית למים, כולל: צלילה, שחייה והפלגה בכלי שיט קטנים. זאת, בעקבות המלצות ועדת שמגר, שבדקה את סוגיית הצלילות בקישון ופרסה אתמול דו"ח ביניים (הידיעה על הדו"ח - בקישורים מימין). ועדת שמגר דורשת כי הבדיקות שיתקיימו מעתה לפני צלילה, יסתמכו על תקן לזיהום מי ים שייקבע על ידי רשות מוסמכת. לדברי הצבא, תקן כזה לא קיים עדיין בשום מקום בעולם. מדובר צה"ל נמסר כי "כידוע, הפסיק חיל הים את הצלילות בקישון עוד בעשור הקודם ובנמל חיפה בחודשים האחרונים. עכשיו מרחיב הצבא את האיסור על כלל חופי ישראל, עד אשר תמומש מסקנות ועדת שמגר שכתבה כי 'נדרשת בדיקה מדעית יזומה של שפכי ים נחלים ונמלים בישראל, לפי מבחני בריאות איכות הסביבה, לפני שחיל הים או גורם צבאי אחר יקיימו בתוכם אימונים'".

ידיעה בעיתון YNET בקשר להשפעת דו"ח הוועדה, ובה תגובת דובר צה"ל

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- ועדת החקירה בעניין ההשלכות של פעילות צבאית בנחל הקישון ומימי הסביבה על בריאותם של חיילי צה"ל שהופעלו במקום, **דין וחשבון - חלק ראשון**(התשס"א, 2001), **דין וחשבון - חלק שני**(התשס"ג, 2003);
- פליקס פריש **בעקבות דו"ח הקישון - הופסקו כל הצלילות בחיל הים** אתר YNET, יולי 27, 2001.